

Mezhebsizlik Bâtıl Bir Mezhebtir

Allah Teâlâ'ya sonsuz hamd olsun ki Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'i ve onun takipçilerini dini anlayıp anlatmakta muvaffak kıldı. Resul'üne de salat-u selam olsun ki ashabını ilimle donatıp tüm İslam beldelerine gönderdi. O Resul'ün gerçek izinden gidenlere de salat-u selam olsun ki onlar uzak asırlara Nur-u Muhammediye'yi ulaştırmak için kendilerini yok saydılar. Ya Rab! Bizleri de onların yolundan ayırma, şefaathlerine mazhar kıl. Âmin.

Mezhep; lügatte "gitmek" anlamına gelen "zehâb" kökünden hem mastar hem de "gidecek yer ve yol" anlamında ism-i mekândır. Terim olarak "dinin aslî veya fer'î hükümlerinin dayandığı delilleri bulmakta ve bunlardan hüküm çıkarıp yorumlamakta ehliyetli müçtehitlerin ortaya koyduğu görüşlerin tamamı" diye tanımlanabilir.

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in hayatında ve ondan sonra İslam beldelerine dağılan Sahabe-i Kiram, gittikleri yerlerde Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'den almış oldukları dini, anlatmaya ve öğretmeye çalışmışlardır. Kimileri hadis-i şerifleri ezberleyip aktarmayı kimileri onlardan çıkacak fıkhi hükümler üzerine çalışmayı üstlenmişlerdir. Malumdur ki halkın her kesimi ilimle uğraşıp âlim olacak kadar ilerleme imkânı bulamamış veya uğraşmamışlardır. İçlerinden ilme önem verip sahabeye talebe olanlar zamanla fetva verecek dereceye ulaşmış ve yüklendikleri ilmi, talebelerine öğretmeyi amaçlamışlardır. Kuşkusuz bu ilim, az bir uğraşla elde edilecek bir şey değildir. Belki gecesini gündüzüne katan, diğer işlerini bırakıp en önemli işini dini öğrenip-öğretmek addeden zatlar, halk arasında temayüz edip belirmiştir. Sair insanlar ise müşküllerini çözmek için onlara müracaat etmiş, dini yaşam tarzlarını onlardan alarak Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in din anlayışını hayatlarına tatbik etmeye çalışmışlardır. Bu şekilde devam eden zatlardan her biri, yüklenmiş oldukları ilim görevini kendilerinden sonraki talebelerine son derece dikkatli bir düzeyde aktarma ve belletmeyle ömürlerini harcamışlardır.

Gerek fetihlerle gerek beldelerin İslam'a girmeleriyle İslam beldelerinin her gün genişlemesi beraberinde bilinmeyen yeni fıkhi meseleler getirmiştir. Buna ilave olarak bu beldelerdeki halkın çoğunluğunun âlim olmaması, farklı meşguliyetlerde olması fıkhi meselelerine dair bilgisizliklerin çoğalması, ilimle uğraşan ve halkın fıkhi sorunlarını çözmeye çalışan âlimlerin sırtındaki yükü çoğaltmış ve âlimleri halkın müracaat ettikleri kişiler konumuna yerleştirmiştir.

İslam âlimlerinden her biri, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in onlara öğrettiği din anlayışının dışına çıkmadan, kendi şahsi yorumuna dayanmadan tüm gücüyle vahyin doğrultusunda fıkhi meselelerini kavrayıp aktarmaya çalışmışlardır. Zamanla azalan şahsiyetler, buldukları beldelerde fıkhi kaynağı haline gelmişlerdir. Her belde halkı, kendilerine gönderilmiş Sahabe-i Kiram'ın anlayışını anlayıp aktarmaya ulaşan âlimlerin izinden gitmeye çalışmıştır. Böylece ilim havzaları oluşmuştur. Sözelimi Medine'de, Rebie, İbn Şihab ez-Zührî, İmam Malik ve emsali âlimler (Allah onlara rahmet etsin), Medine fıkhiğini orada yaşayan Sahabe-i Kiramdan

almış ve üzerine çalışıp yeni meseleler hakkında Kur'an-ı Kerim, hadis-i şerif ve sahabe söz ve uygulamalarına göre değerlendirmişlerdir. Böylece Medine havzası oluşmuştur. İbn Ebi Leyla, Süfyan ve Ebu Hanife (Allah onlara rahmet etsin) emsali âlimler de aynı metodu Irak'ta uygulamışlardır. Böylece Irak ilim havzası oluşmuştur. Hatta Iraklı bir kişi, sualini bulunduğu bölgede her hangi yetkili bir âlime sorar ona göre amel ederdi. Başka bir bölgeden verilen fetvaya karşı, "bizde yani Irak'ta bu meselenin cevabı şöyledir", "bu iş böyledir bizde" şeklinde herkes kendi mantığındaki âlimlere göre hareket ederdi. Bu âlimlerin hiçbirinin derdi veya amacı bir anlayış tarzı, bir ekol oluşturmak olmamış, sadece ilimle uğraşmış ve cevaba muhtaç halkın fıkıh meselelerini cevaplandırmışlardır. Henüz mezhep anlayışı yoktu.

Bu devirden sonra sözgelimi; Irak'ta İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin), ders halkası kurmuş ve yirminin üzerinde talebeleriyle dini anlayıp yeni meselelerin hükümlerini bulmaya çalışmışlardır. Bu talebelerin arasında hadiste çok ileri olan Abdullah b. Mübarek, Veki b. Cerrah emsali muhaddisler olduğu gibi lügat ve diğer ilimlerde ileri derecede uzman olmuş kişiler vardı. Mesele ortaya atılır, önce ayet-i kerime ve hadis-i şerifler değerlendirilir, ardından sahabe sözlerine yer verilir böylece meselenin cevabı bulunmaya çalışılırdı. Bu çalışma esnasında İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin) sadece onların hocasıydı. Onlar yer yer İmama itiraz eder, bazen de görüşünü kabul ederlerdi. İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)'nin mezhebi diye ekol haline gelmiş bir şey olmadığı gibi, İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)'nin böyle bir gayesi de yoktu. Halk da Hanefi Mezhebi/Hanefîlerin görüşü demez, Irak ehlinin görüşü derdi.

Daha sonraları İbn Ebi Leyla, Süfyan es-Sevrî gibi âlimlerin takip eden çokça talebesi kalmayıp, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in ise ders halkalarının devam etmesi ve çokça talebelerinin bulunması Irak'ta insanların fıkıh meselelerinin hükümlerinde müracaat noktası olmalarına kadar devam etti. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin) yer yer, meselelerin izahında "hocamız İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin) böyle derdi" şeklinde hocalarından aldıkları ilmi, talebelerine aktarırdı. Bazı meselelerde Irak âlimleri arasında görüş ayrılığının bulunması daha sonraki dönemlerde "bu görüş, İmam Ebu Hanife ve talebelerinin görüşüdür" şeklinde anılmaya başladı. Bu şekilde hicrî üçüncü asra gelindiğinde Hanefilerin görüşü anlamında Hanefi Mezhebi tabiri kullanılmaya başladı. Yani İmam Ebu Hanife ve ona mensup ilim halkasının görüşü anlamındaydı. Diğer mezhepler de anlatıldığı şekilde gelişti ve İmam Şafîi ve talebelerinin görüşü veya Şafilerin görüşü anlamında Şafîi Mezhebi, İmam Malik ve talebelerinin görüşü anlamında Maliki Mezhebi tabiri kullanılmaya başladı. Hatta Mansûr ve Hârûn er-Raşid, İmam Mâlik'e, Muvatta' isimli kitabını kanunlaştırmayı ve tüm beldelerde kanun haline getirmeyi teklif ettiler. İmam Mâlik bunu kabul etmedi. Sadece kendi görüşlerinin doğru bulunmasını fıkıhın tabiatına aykırı buldu. Belki fıkıhın doğal haline bırakılmasını, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in ashabının her tarafa yayılıp öğrettiği fıkıhı, belirli şeylerle hasredilmemesinin doğruluğunu ön görmüştür. Belki de Kitabının bütün hadisleri ihtiva etmemiş olması da bu davranışta rol oynamıştır.

Görüldüğü gibi hiçbir mezhep kendi görüşünü bir ekol halini alsın diye uğraşmamış tamamen doğal seyri içerisinde gelişmiştir. Hicri dört ve beşinci asırlarda Peygamber

Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) döneminden uzaklaşmanın ve bir takım bilgililere kaynağından ulaşamamanın getirdiği ilmî zafiyet, mevcut âlimleri önceki âlimlerin doğrultusunda fıkıh yapmaya, onların kural ve metoduna göre fıkıh anlayıp yeni meselelere tatbik etmeye mecbur bırakmıştır. Bu dönemlerden sonra yine doğal hali içerisinde fıkıh, günümüzde olduğu şekilde mezhep anlayışını almıştır. Buraya kadar anlattıklarımız, tüm fıkıh tarih kitaplarında üç aşağı beş yukarı anlatılanların özeti halinde olup azcık bunlardan anlayan kişinin hiçbir itirazının olmayacağı malumdur.

Günümüzde bazı insanların mezhepler nedir, nereden çıktılar, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) döneminde yoktular, daha sonra dine sokuldular şeklinde tamamen bilgisiz bir şekilde dillerine doladıkları safsatalar ise, onları o şekilde yönlendirmeyi hedef edinmiş bir takım din düşmanlarının doğrudan, oryantalist ve modernist şahsiyetlerin dolaylı olarak hedeflerinin mahsulüdür. Bu kişiler mezhep olgusunu yıkmaya çalışırken neyi yıkmaya çalıştıklarının farkında olarak; güçlü ve muktedir bir şekilde Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerifleri gereği şekilde anlamış olan müçtehitleri devreden çıkartıp kendi anlayış ve hevalarına göre asıl kaynakları yani Kur'an-ı Kerim ve sünneti yorumlamayı hedeflemişler fakat Allah Teâlâ dinini korumayı vadettiğinden buna tümüyle muvaffak olamamışlar ancak sapmak isteyenleri saptırabilmişlerdir. İşin komik tarafı şu ki; muktedir müçtehit âlimlerin görüşlerine "Onlar da bir insan, beşer görüşü" deyip yıkmaya çalışanlar, halka kendi görüşlerini benimsemelerini ve aksinin inanılmayacak doğrular olduğunu belletirler.

Sözelimi; son zamanlarda kendini selefi diye tanımlayan kişiler, kendi anlayışlarına göre hadis-i şerifleri anlamayanları kınayıp mezhep olgularını yıkmaya çalışırken içlerinde muktedir olmayanlar[1] ne hikmetse anlamadıkları birçok hükümde "Hayır, İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)'nin dediği doğru değil, selefiler şöyle diyor, doğru olan budur" şeklinde kör kütük mukallit olup kendilerine mezhep edinmişlerdir. Gerçekten ne garip ki, mezhep olgusuna karşı çıkanlar, kendi fikirlerini mezhepleştirmeye çalışmakta ve bunun uğruna İslam'da tefrika çıkarmaktan da çekinmemektedirler. Oysaki mezhep imamları yukarıda anlatıldığı şekilde asla mezhep kurma, kendi görüşlerini kabul ettirme derdinde değilken İslam'ın birlik ve beraberliğini korumaya çalışıyor, tefrikaya yol vermemek için her türlü meşakkatin hamili oluyorlardı.

Kaldı ki şöyle bir düşünelim; bugün bir hüküm tespiti için gereken taklit, İmamların devrinden kat be kat fazladır. Sözelimi; bir hadis-i şerife mi dayanacak hükmünüz bakalım; bu hadis-i şeriften hüküm çıkaracak olan sizinle Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) arasında senet ittisali söz konusu değilken aradaki mesafe hayli fazladır. Diyelim ki bu hadis-i şerifi Buharî, Müslim veya Ebu Davut emsali muteber bir kitapta buldunuz. Şimdi bu hadis-i şerifin senedinde olan ravilerin sağlam veya zayıf olduğunu bilebilmeniz için cerh-tadil imamlarını taklit etmek zorundasınız. Onların o ravi hakkındaki kanaatine göre hareket etmek zorundasınız. Yine hadis-i şerifin metninin illet ve muarazadan salim olduğunu, mensuh olmadığını tespit için Darakutnî emsali âlimleri taklit etmeye mecbursun. Biz "Bu âlimlere güvenmeyelim taklit etmeyelim." demiyoruz. Tabi ki edeceğiz. Bu âlimlerin güvenilir olmalarında bir sorun yoktur. Sorun; mezhep imamlarını taklit etmeyi doğru bulmayıp mezhep olgusunu yıkmaya çalışanların böyle bir paradoks (çelişki) içinde ne dediklerini ne

yaptıklarını bilmemeleri. Dedikleriyle yaptıklarını, yaptıklarıyla dediklerini iptal ettiklerinden bihaber olmalarıdır sorun.

Hulasa olarak, asr-ı saadetten uzaklaştıkça taklide o kadar daha muhtacız. İslam ilimleri deney veya tecrübeye dayalı değil ki gün geçtikçe yeni tecrübeler elde edip yeni sonuçlara varalım. İmam Malik (Allah ona rahmet etsin) iki kişiyle Nafi ve İbn Ömer (Allah onlardan razı olsun) vasıtasıyla Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'e ulaşıyordu. Kaldı ki o iki kişiden biri bizzat tanıdığı hocası, onun üstündeki kişi de ya sahabe veya hocasının tanıdığı güvenilir olduğunu bildiği bir ravi idi. İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin) de diğer müçtehitler de böyle. Şimdi bir bunların delil getirirken hadis-i şerifin sahih veya zayıf olmasını nasıl bildiğini bir de günümüzde olan birinin bunu bilme imkânını düşünelim. Aradaki fark izahtan varestedir. Üstelik bugün bir hadis-i şerifin sahih olduğunu bilmek ancak Zehebî, Mizzî, İbn Hacer veya emsali bir hadis âlimini taklit etmekten geçer. İsmi zikredilen bu âlimler İmamları taklit ederken onlara tutunup "Biz, hadis-i şeriflere bakarız mezheplere bakmayız" demek komiklikten öte bir vahamet olsa gerektir.

Bu konuda sözü fazla uzatmak istemiyoruz. Mezheplerin doğal süreç içerisinde geliştiğini, hiçbir mezhep imamının mezhep kurma gayesiyle ilim okutmadığını az çok kaynakları karıştıracak kişinin ulaşabileceği bir bilgi olduğu apaçık ortadadır. Bir miktar gayret etmekten çekinip bu bilgiye ulaşmaktan mahrum kalanların, mezhep veya imamlar hakkında ileri geri konuşması ise bilgisizlikten doğacak mazeretler kapsamında değerlendirilemez. Şayet bilgi edinmeye zaman veya imkân bulamazsa susmasını bilmeli, din için ömrünü feda edenlere karşı saygısını takınmalıdır.

Rabbim "Doğru yaptım" zan ederek şeytan tuzaklarına düşmekten ve kıymetli eslafımız hakkında edep dışı söz ve hareketlerden muhafaza buyursun! Âmin...

[1] Esasen içlerinde içtihat etmeye muktedir hiçbir tane yoktur. Faraza onların dediğini kabul edip, varsayacak olursak şeklinde yazıyı kurguladık.